

Llibre del gentil e dels tres savis

Amador Vega
Universitat Pompeu Fabra

El *Llibre del Gentil i dels tres savis* (=LdGe) presenta la doctrina dels atributs de Déu com a una topologia de la significació que entenem com a base d'un sistema de coneixement o esquema transcendental, l'expressió del qual és l'oració contemplativa.

El *LdGe* (1274-76?) posa a prova, per primera vegada, un ús comú del llenguatge religiós en el context de les tradicions abrahàmiques (judaisme, cristianisme i islam); l'intenció de l'obra sobrepassa la simplement apologetica i s'enamina vers la construcció d'un mitjà de comunicació entre les tres 'religions del Llibre' a partir d'un principi de raó que tenia el seu origen en la confiança de la força de la Paraula predicada. Llull s'esforça per tal de elaborar un llenguatge universal i la seva possible aplicació als sabers particulars dels homes. En el *LdGe* es tracta exclusivament de l'ús dels Noms de Déu, que anomena *dignitates dei* i que funcionen com a principis absoluts de la seva gramàtica teològica; d'aquesta manera Llull no sembla tenir l'intenció d'explicar els dogmes de les tres religions, sinó mes aviat fer una descripció que faciliti un model de comprensió unitari -les tres religions com a experiències històriques d'una única revelació- i superior a una comprensió dogmàtica i per tant fragmentada. L'aplicació d'aquest mètode no havia de ser només teòrica, el mateix Llull havia pensat el seu llibre com a manual d'instrucció de l'escola missional de Miramar. Sembla que

podríem parlar d'una consciència lingüística de la religió que troba en l'ús dels Noms de Déu la seva dimensió mística. L'estratègia lul·liana consisteix en l'argumentació *per necessarias rationes*. Els Noms de Déu configuren la base d'un context en el qual el llenguatge és punt de partida del diàleg religiós: la comprensió entre els tres savis del *LdGe* queda mediatitzada per l'ús místic dels Noms de Déu, que són els elements fonamentals d'un llenguatge l'unitat del qual garanteix l'unitat de les religions.

Des de la perspectiva d'una gramàtica teològica, aquesta primera fase de la creació lul·liana fa la descripció dels termes que hauran de constituir l'estructura bàsica del discurs. Els Noms de Déu però, no constitueixen només el criteri del discurs sinó que, en la mesura que són el context i el mitjà intel·lectual, també una topologia del significat. En la correspondència dels termes de la gramàtica trobem la condició que atorga sentit al discurs. Aquesta correspondència entre els termes es refereix a dos nivells del discurs: en el nivell horitzontal de la *activitas ad intra* de Déu i en el nivell vertical de la seva *activitas ad extra*: en la relació a la creació. En la seva *activitas ad extra*, segons un model conegut del exemplarisme voluntarista, els Noms de Déu propicien la via simbòlica del descens de les seves dignitats o virtuts increades, amb una clara dependència del llenguatge teofànic propi del neoplatonisme cristià; d'aquesta manera Llull pot parlar dels 'secrets' de la creació que la naturalesa oculta i que tenen el seu model original en els Noms de Déu.

Els noms de Déu són principis de significació i funcionen tanmateix com a principis de comunicació: entre Déu i l'home i entre els homes religiosos entre si. El context comú de la comprensió interreligiosa depèn del valor dels Noms o virtuts divines:

"Cada sciencia a mester los vocables per los quals sia manifestada. E cor a questa sciencia demostrativa sien mester vocables escurs e que los homens lecs no an en hus; e cor nos fassam aquest libre als homens lecs, per açó breument e ab plans vocables parlarem d'esta sciencia. E confiats en la gracia d'aquell qui es compliment de tots bens, avem esperansa que per esta manera metexa alonguem li libre ab pus apropiats vocables als homens letrats, amadors de la sciencia especulativa; cor injuria sseria feta a aquesta sciencia e a aquesta art, si no era demostrada ab los vocables qui li convenen, e no era significada ab les subtils rahons per les quals mills es demostrada." (6, 14-23)

Aquest text del pròleg del *LdGe* ens presenta la metodologia que serà emprada al llarg de tota l'obra. Es tracta de dos nivells de lectura: en un primer nivell, adreçat als

"homens lecs", s'inicia una explicació i interpretació del significat dels 'arbres', introduïts per la al·legoria de la dona 'Entallegència' (9, 110), que ocupa tot el primer llibre (pròleg). L'objecte d'aquest primer nivell de lectura és una introducció planera a l'obra de Llull a través d'un simbolisme al·legòric; és interessant constatar com, justament, en aquest nivell de lectura es situen les declaracions de fe dels tres savis en un sol Déu i en la resurrecció de la carn. El segon nivell de lectura, dedicat als "homens letrats", s'ocupa de la resta dels quatre llibres; en aquest context més complexa es fan servir paraules subtils i termes propis de l'especulació filosòfica. Els dos nivells de lectura representen dos usos diferents del llenguatge: els dos però, tenen la funció de significar un mateix context: els Noms de Déu. El primer ús del llenguatge, que acabem d'anomenar 'simbolisme alegòric' es construeix en base a un nivell de comprensió sensible: las figures lul·lianes o arbres com a formes de comunicació i predicació als homes sense lletra. El segon nivell de lectura, que anomenarem 'simbolisme especulatiu', representa el context d'un àmbit de significació més complexa, justament en l'utilització de "subtils raons" que suposa una extensió del simbolisme del primer nivell.

El primer nivell de lectura caracteritzat pel simbolisme al·legòric comença propiament amb la narració sobre el gentil desconsolat davant la idea de la mort. L'entrada del savi filòsof dins d'un "gran boscatge" on suposem s'endinsa en la foscor del camí d'iniciació per trobar respostes té el seu paral·lelisme en els tres homes savis que sortien d'una ciutat en direcció al boscatge: el camí de l'home que busca les respostes naturals rebutjant així el seu saber científic i el camí dels homes religiosos (un jueu, un cristià i un sarray) que abandonen la cultura vers una naturalesa que els haurà d'ensenyar un llenguatge comú: les cinc figures sensibles o arbres que contenen els principis de l'Ars lul·liana (veure apèndix). Aquest nivell de lectura es tanca amb l'introductiu del segon nivell: mentre que els tres savis discuteixen sobre la forma i ordre en que tindrà lloc les seves exposicions del principis de cada 'lig' religiosa, fa aparició el gentil, moment que els tres religiosos aprofiten per saludar-lo amb una fórmula que podríem dir monoteista:

"que.l Deu de gloria, qui era pare e senyor de tot quant es, e qui avia creat tot lo mon, e qui resucitará bons e mals, li valqués e.l consolás e li ajudás de sos treballs." (12, 195-198).

El gentil els prega que li facin demostració d'aquesta

creença comuna des de les respectives lleis, la qual cosa es du a terme sense la intervenció de les autoritats doctrinals, sinó pels 'principis de raó' que ells han establert a partir de la significació dels Noms de Déu. El simbolisme especulatiu fa aparició aquí davant de la possibilitat de demostrar l'existència de Déu i les seves virtuts que, per tal de fer-se comprensibles als homes han adquirit la forma sensible (figura) i intel·ligible (conceptes/idees). Les raons necessàries de Llull mostren finalment el doble nivell de significat: horitzontalment signifiquen les virtuts relacionades entre si mateixes i verticalment queden significades en les criatures. El context filosòfic exposat es troba per igual en les tres 'religions del Llibre', que comparteixen una mateixa *imago mundi*:

"Manifesta cosa es al humà enteniment qe be e granea se covenen ab esser; cor aytant con lo be es major, d'aytant se cové mills ab essencia o ab vertut o ensems; e mal e poquea, qui son contraris a be e granea, se covenen ab no esser; cor aytant com mal es major, d'aytant se cové mills ab menor esser que ab major. E si açó no era enaxí e era lo contrari, seguir-s'ia que tot home naturalment amaria mes no esser que esser, e mes mal que be; e amaria mes menor be que major, e menor esser que major; e assó no es ver segons que raó o demostra al hgmà enteniment, e que la vista corporal o representa en les coses vesibles" (15, 5-14).

La demostració de la unitat de Déu davant del gentil s'ha fet en funció d'un 'principi de conveniència' entre els termes o Noms de Déu: les virtuts convergeixen en l'ésser. La significació d'aquest principi està garantitzada per la *activitas ad intra* (horitzontal); però aquest principi de conveniència entre els termes es dona també en la seva *activitas ad extra* com mostra el següent text:

"Seyer -dix lo savi al gentil-, vos vets que tot lo be qui es en les plantes e en les coses vivents e en totes les altres coses del mon, es termenat e ffinít. On, si Deus res no era, seguir-s'ia que null be no.s covengués ab esser inffinit, e que tot lo be qui es se covengués ab esser ffinít e termenat, e esser inffinit e no esser se covenien. On, con finít be se covenga ab menor esser, e inffinit be covenga ab major esser, e assó per so cor inffinitat e granea se covenen, e finítat e poquea se covenen, per assó es significansa e demostració que si be ffinít menor, qui es e qui.s cové ab no esser, es en eser, quant molt mes, sens tota comparació, cové que sia un inffinit be qui sia en esser! lo qual be es, bells amics, nostre seyer Deus, qui es sobirá be a tots bens, sens l'esser del qual se siguieren

totes les inconveniències damunt dites" (16, 15-26).

El principi de conveniència es fa actiu en les criatures a través del simbolisme vertical i l'ésser funciona com a principi d'amor o còpula entre els termes; però el procés de significació va més enllà, doncs aquest principi troba el seu camí també en l'ús de les raons necessàries:

"Per les .vi. ffors damunt dites avem provat e significat Deus esser; e provant Deus esser, avem provat en ell esser les ffors damunt dites, sens les quals deus no puria esser. On, con ell sia, de necessitat se seguex que les ffors sien, so son ses vertuts" (19, 123-126).

També aquest mateix principi té el seu ús en la demostració de la resurrecció:

"La bonea de Deu es eternal, e la eternitat de deu es la bonea de deu. On, con eternitat sia molt major be que so qui no es eternal, si Deus a creat lo cors del home a esser perdurable, major bonea es la fi, so es la raó per que Deus a creat cors humá, que no sseria si los cors avia ffi, so es no esser e que puxes no ffos" (20, 138-142).

Tot el llenguatge del LdGe te com a objectiu últim la construcció d'un mètode de contemplació de Déu o d'un Ars, l'univers de la qual son les religions de tradició abrahàmica per les que Llull volia una mateixa gramàtica: els arbres esdevindran rodes d'oració amb triangles de significació entre el mon sensible i el mon intel.ligible: entre Déu i l'home.

Breu bibliografia utilitzada:

- Ramon Llull, *Llibre del Gentil e dels tres savis*, edició de A. Bonner (Nova edició de les Obres de Ramon Llull, vol II), Palma de Mallorca 1993.

- Eusebi Colomer i Pous, *El pensament als Països Catalans durant l'Edat Mitjana i el Renaixement* (Scripta et documenta 54), Institut d'Estudis Catalans i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1997.

- Amador Vega i Esquerra, *Die Sinnlichkeit des Geistigen, die Geistigkeit des Sinnlichen und die metaphorische Sprachverwendung bei Ramon Llull*. Phil. Diss., Freiburg im Breisgau 1992, pàgs. 36-52

Apèndix: figures dels Arbres del LdGe